

Demokrasinin Geçtiği Tarihi Tekamül Yolu

The Path of Historical Evolution of Democracy

Zemine Esgerova*

Öz

Demokrasinin geçtiği tarihi tekâmül yolu medeniyetin gelişimine bağlıdır. Demokrasinin oluştuğu tarihi koşullar uygarlıkların kurulması ile ilgilidir. Çok sayıda vatandaşın katılımını öngören demokratik yönetim sistemleri ilk kez eski Yunan'da ve Roma'da ortaya çıkmıştır. Onların temel taşı sağlam olmuştur ki, belli değişikliklere rağmen birkaç yüzyıl boyunca varlıklarını sürdürebilmişlerdir. XVIII. yüzyılın başlarında Avrupa'da oluşmuş siyasi fikirler ve kurallar sonraki demokratik kurumların ve yaklaşımların öğelerinin oluşumuna katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi Anlayışı, Atina demokrasisi, İnsan hakları

Doç, Dr., Azerbaycan Mimarlık İnşaat Üniversitesi, Tarih ve Sosyal Bilimler Fakültesi (Azerbaycan, Bakü)

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 17 Mart 2018

Abstract

The article investigates the history of democracy and presents a detailed description of its different forms. The paper gives examples of the democratic governments in ancient Athens and Rome, stating that the historical context preconditioning democracy is associated with the formation of civilization. Also, the article provides the analysis of the strength and weakness of each of these democratic structures. Further it describes the distinguishing features of the medieval and the XVIII-century Western-European democracies as well as the US democracy. Here one can also find a comprehensive review of the valuable visions of the founders of democracy in different countries in different periods.

Keywords: Conception of democracy, Athenian democracy, human rights

Giriş

Demokrasinin geçtiği tarihi tekamül yolu medeniyetin gelişimine bağlı kalmıştır. Demokrasinin olduğu tarihi şartlar yeni bir uygarlık alanının varlığıyla yakından alakalıdır. Vatandaşların çoğunluğunun katılımını öngören demokratik yönetim sistemleri ilk kez eski Yunanistan'da ve daha sonra Roma'da ortaya çıkmıştır. Demokrasi, her iki uygulamasıyla, belli değişikliklere rağmen yüzyıllar boyunca varlığını bugüne kadar devam ettirebilmiştir.

M.Ö. 507 yılında Atina vatandaşları "halk hükümetleri" sistemini kabul ettiler ve bu sistem neredeyse 200 yıl boyunca, Atina kendi kuzey komşusu, kudretli Makedonya tarafından fethedilene kadar varlığını sürdürebilmiştir¹ (m.ö.321 yılından sonra Atina hükümeti birkaç nesil boyunca Makedonya hükümetinden kurtulabilmiştir. Sonraları ise tekrar, bu kez Romalılar tarafından fethedildi).

Yunanlılar (muhtemelen Atinalılar) "demokrasi" terimini günlük hayatta kullanmaya başladılar. (demokrasi Yunanca demos-halk; kratos-yönetmek). Atina'da "demos" kelimesi genellikle bütün şehir nüfusuna ait addedilse de, bazen o, halk veya hatta sadece fakirler için kullanılırdı. Atinalılar "demokrasi" kelimesini Atina'da ve diğer birçok şehir devletlerdeki iktidar sistemini tanımlamak için kullanmaktaydılar. Tüm Yunan demokrasileri arasında en önemlisi ve ünlüsü Atina demokrasisi olmuştur. O, siyasi felsefeye büyük etki etmiş ve daha sonra devlet yönetiminde vatandaşların katılımının en mükemmel örneği olarak ele alınmıştır. Başka bir deyişle, Atina demokrasisi doğrudan demokrasinin örneği olarak kabul görmüştür. .

Bu sistemde başlıca rolü tüm vatandaşların katılımının sağlandığı toplantı/meclis oynamaktaydı. Bu meclis birkaç yüksek görevli şahsı ve özellikle bizim için ne kadar garip görünse de, askeri komutanları seçmekteydi. Diğer sosyal görevlerin seçilmesi için kura yöntemine başvurulmaktaydı. Burada seçim hakkı olan tüm

---

1 Bak: Robert Dahl, Demokrasi hakkında, İktisadi və Siyasi Araştırmalar Mərkəzi (FAR CENTRE) Balı-2005, s. 9-19.

vatandaşlar şu veya bu göreve seçilmek için eşit imkânlarla sahiptiler. Yunan kentleri birleşerek öncelikle kolektif savunma organizasyonu için öngörülen çeşitli konfederasyon, liga ve birliklerin etkinliğine rehberlik etmek üzere hükümeti - bir anlamda modern temsilci hükümetin prototipi olarak tesis etmekteydiler. Ancak, onların bu temsilci sistemleri hakkında bize çok az bilgi ulaşmıştır. Böylece, Yunan demokrasisinin aynı dönem için önemli yenilik olan siyasi enstitüleri, modern temsilci sistemin gelişiminde ya dikkati çekmemiş, ya da onlardan imtina edilmiştir.

Roma. Yunanistan'da "halk iktidarı" sisteminin kurulduğu zamanlara yakın dönemlerde bu tür idari yöntemi Apenin yarımadasında, Roma'da teşekkül etmiştir. Fakat Roma vatandaşları bu idare yöntemini "Republika" (Latince res-iç; pub-licus- genel) olarak adlandırmayı tercih etmişlerdir. İlk dönemlerde ülkenin yönetimine katılma hakkı sadece patrilere (aristokrasiler) ait olmuştur. Atina'da olduğu gibi, burada da seçimlere katılma hakkı sadece erkeklere verilirdi ve bu sınırlama demokrasi ve respublikaların sonraki tüm türlerinde XX. yüzyıla kadar yürürlükte kalmıştır. Romalılar kendilerini yaratıcı ve becerikli insanlar gibi tanıtsalar da, önemli devlet görevlerinin seçim yoluyla belirlenmesi usulü onlara bugün bilinen ve uygulanan -demokrasi yoluyla seçilmiş halk temsilcilerinin etkinliğine dayalı temsilci yönetimin etkili sisteminin oluşturulması- yöntemine geçiş yapamamışlardır.

Roma Cumhuriyeti Atina demokrasısından de, arzu edilen çağdaş demokrasiden çok yaşamış olsa da, yaklaşık m.ö. 130 yılından sonra iç çekişme ve savaşlar, yönetimin militarizasyonu, yolsuzluk ve Romalıların önceleri iftihar ettikleri sivil ruhun çöküşü nedenlerinden dolayı içten dağılmaya başladı. Jül Sezar'ın yarattığı diktatörlük gerçek demokratik kurallara nihayet verdi. Bu yönetim biçiminden geriye neredeyse hiçbir şey kalmadı. M.Ö. 44 yılında Sezar'ın katlinden sonra bir zamanlar kendi vatandaşları tarafından yönetilen cumhuriyet kendi hükümdarının iradesine tabi olan imparatorluğa dönüştü.

Roma cumhuriyetinin çöküşü ile “halk iktidarı”² Güney Avrupa meydanından silindi. Demokrasinin İtalya topraklarında yayılmış bazı az sayıdaki toplulukların siyasi sistemi olarak kaldığını dikkate almazsak, o neredeyse bin yıl müddetince tamamen unutulmuştur.

İtalya. Yaklaşık 1100 yıllarında halk güçleri Kuzey İtalya'nın birçok şehrinde yeniden şekillenmeye başladı. Sonraları bu yeni demokrasinin kendi teşekkülünün ilk dönemlerinde yaratmaya çalıştığı “Roma modelini” taklit eden bu şehir devletlerinde yönetimlerde sadece toplumun yüksek zümresine mensup olan ailelerin üyeleri, aristokrasiler, büyük toprak sahipleri vb. yer almaktaydı. Zaman geçtikçe, sosyo-ekonomik hiyerarşinin alt basamaklarında duran şehir sakinleri de toplumun yönetimine katılma haklarını talep etmeye başladılar.

İki yüz yıl boyunca, İtalya'nın çeşitli kentlerinde birbiri ardınca bu tür cumhuriyetler kurulmuştur. Onların çoğu, örneğin Floransa ve Venedik gibi zanaat, sanat, bilim merkezleri, tekrarsız şiir ve müzik, eşsiz mimari ve şehircilik örneklerinin bir araya geldiği tapınağa dönüşür ve onlar eski Ellada ve Roma dünyasını büyük hevesle kendileri için yeniden keşfediyorlardı. Böylece, “ortaçağ” olarak adlandırılan büyük bir dönemin sonuna gelmekteydi. Rönesans o zamana kadar görülmemiş bir yaratıcı coşkunluk dönemini yaşıyordu.

XVIII yüzyılın başlarında Avrupa'da oluşmuş siyasi fikirler ve kurallar sonraki demokratik kurumların ve bakışların öğelerini teşkil etmiş oldu. İskandinavya, Finlandiya, Hollanda, İsviçre ve İngiltere'de eşitlik anlayışı:

- özgür insanların kendi ülkesinin yönetimine iştirak edebilme hukuku (bir ölçüde) halk toplantılarının oluşturulmasına ivme verdi;
- hükümetin, onun yönettiği insanların rızasına ihtiyacının olması hakkındaki fikri önceleri sadece vergilerin birikmesi alanına

---

2 Aleksis De Tokvil, *Демократия в Америке*, Москва: Вес Мир. 2000

aitti. Ancak, zaman geçtikçe o, yavaş yavaş tüm yasaları kapsama-ya başladı.

- özgür insanların ilk toplantıları büyük şehir, bölge veya komple ülke gibi büyük idari kurumları kapsaya bilmediğine göre, razılaştırılmış kararları hazırlamak gerekliliği vergi toplama ve kanun yaratma ile ilgili organlarda temsilcilik sisteminin oluşturulmasını talep etti;
- Atina'da uygulanan yöntemden keskin fark şudur ki, temsilcilik sistemi kura çekme üzere tanımlama veya rastgele seçim ile değil, seçimler aracılığıyla sağlanıyordu;
- özgür vatandaşların iradesinin ülke, millet, millet-devlet düzeyinde uygulanması seçimli, temsilci, yasama, yahut birkaç, yerel, ulusal bazen de eyalet veya bölgesel düzeyde faaliyet gösteren parlamentoların oluşturulmasını gerekli kılmaktaydı.

İnsan hakları için mücadele XVII. yüzyılda İngiltere'de kaptalizmin gelişimi ile ilgili yeni kapsamı aldı. Hem kralın, hem de parlamentonun tek hakimiyetliliğine karşı başlamış kanlı isyanlardan sonra kabul olunan "Hukuka Dair Başvuru" (1628), "Halk Anlaşması" (1647), "Haklar Hakkında Yasa" (1689) parlamentarizmin temelini attı, seçim haklarını güçlendirdi; insanın adaletsiz yönetimin takip ve baskılarından korunmasına, ayrıca dini özgürlüğe ve dini ayrımcılığa engel olunmasına teminat verdi. Modern anayasal demokrasinin entelektüel temellerini XVIII. yüzyıl felsefi hareketinin fikir babaları koymuşlardır (Avrupa aydınlamasının en nüfuzlu iki insanı- İngiliz filozofu John Locke ve fransız hukukçusu ve filozofu Charles Louis Montesquieu).

1690 yılında John Locke (1632-1704) kendisinin ilk "Hükümet Hakkında İki Risale" eserini yayınlamıştır. John Locke demokrasinin 4 temel şartını ileri sürmüştür: "eşitlik", "insan hakları", "vatandaşların iradesini yerine getiren hükümet" ve "devlet yönetiminin sınırlandırılması". John Locke bunu şöyle ifade ediyordu: "Adil yönetim sadece vatandaşların rızası temelinde yönetilmelidir". Toplumda insan özgürlüğü odur ki, insan toplumunun rızası temelinde oluşmuş yasal yetkinin dışında başka herhangi bir yönetime tabi olmasın... Bu bakımdan insanlar devleti yaşa-

mak, özgür olmak, mülkiyet sahibi olmak gibi doğal haklarını korumak için yaratıyorlar.

Locke'un fikirleri Amerika'nın, sonraları dünyanın tüm demokratik ülkelerin anayasalarının temelini teşkil etti. Onun dini özgürlük doktrini - dinin devletten ayrılmasının temelini koydu. Locke'un hak ve özgürlükleri, kadınlara ve toplumun yoksul kesimine teşmil edilmiyordu. Locke'un doğal hukuk teorisi Avrupa'da ve yeni dünyada - Fransa'da Jean Jacques Rousseau'dan İskoçya'da David Hume'a kadar, Almanya'da Immanuel Kant'tan ABD'de Thomas Jefferson ve Benjamin Franklin'e kadar maarifçi filozoflar nesline ilham verdi³.

Bağımsızlık Bildirisi geçmişe ışık tutarak, Yeni Dünyanın demokratik fikir ve kurumlarının gelişimini kapsamıştır. Ayrıca, ABD Bildirisinde yer alan fikirleri karşılaştırmak suretiyle bu belgenin geleceğini de izlemek mümkündür. Bağımsızlık Bildirisi Kuzey Amerika'nın Doğu kıyısında yerleşmiş 13 İngiliz kolonisinin kendini İngiltere ve onun kralı III. George'un tebası olmaktan çıkarak özgür ilan etmesinden daha çok konuyu kapsamaktadır.

1770'li yılların başlarında kolonilerde kral hakimiyeti yıkıma uğradı. 1775 yılında ise gerçek hakimiyet artık yerel yönetimin eline geçti. İkinci Kıta Kongresinin çok sayıdaki başvuruları gerekli sonuçlara yol açmadığı için kongre İngiltere'den ayrı olduklarını ilan etti ve John Adams, Benjamin Franklin ve Thomas Jefferson Bağımsızlık Bildirisinin projesini hazırlamaya başladılar. Onların her üçü İngiliz geleneklerini iyi biliyorlardı. Aynı zamanda, onlar yönetim sorunları hakkında uzun uzadıya düşünmüşlerdi. Fakat bu üç kişi arasında Jefferson daha keskin bir kaleme sahipti ve o, Amerikan tecrübesinin umut ve düşüncelerini başarıyla ifade edebilmiştir.

Jefferson Amerikan demokrasisinin temel kavramlarını şöyle özetledi:

- devlet insanlar arasında yapılmış sözleşmeden türer ve kendi

---

3 ABŞ Demokratiyası hakkında əsas mətnlər, İqtisadi və Siyasi Araşdırmalar Mərkəzi (FAR CENTRE) Bakı-2005, s. 87-90.

yükümlülüklerini yerine getirmez ise devrilebilir;

- Devlet kendi vatandaşlarının haklarını ve mallarını korumak için kurulur;
- Bir suç ile itham edilen her bir insan mahkemede kendini savunma yetkisine sahiptir;
- Devlet kanunlara uygun emir olmadan kendi vatandaşının evinde arama yapılmasına yol vermemelidir;
- Vatandaşların onayı olmadan onların üzerine hiçbir vergi konulamaz.

İstiklal Bildirisi'nde hükümetin temel görevinin vatandaşın haklarını savunmak olduğu ifade edilmektedir. Burada ilk olarak odak topluma değil, kişiliğe getirilir ve hükümetin başarısı onun toplumu ne derecede iyi düzenlediği ile değil, kimliğin hükümetten hangi derecede özgür olması ile ölçülür. Amerikan demokrasisinin gelişme yolu birçok yönden İstiklal Bildirisi'nde ortaya konmuş prensiplerin tecessümüdür. Bu ilkeler şudur ki, insanların beraber doğması sübuta ihtiyacı olmayan bir gerçektir; onlar alınmaz haklara sahiptirler; devlet kendi hakimiyetini sadece idare ettiklerinin rızası temelinde elde edebilir ve devletin görevi bu hakları savunmaktır.

ABD'de daha mükemmel ittifakın kurulması, iç düzenin tesisi, ortak savunma organizasyonu, genel refah düzeyine yardımın gösterilmesi, bizim ve bizden sonraki nesillerin özgürlük nimetleri ile donatılması amacı ile Anayasa onaylanmıştır. Bu Anayasa 7 maddeden oluşmaktadır ve 27 adet değişiklik yapılarak bugüne kadar geçerliliğini korumuştur. 1791 yılında ABD Anayasasında değişiklik yapılarak, devletin dokunamayacağı haklar daha da keskinleştirilmiştir.

Sosyalist hürriyet anlayışı - kamu aracı ile özgürlük elde etmek düşüncesi Avrupa'da ortaya çıktı. Bu görüşün esasları Fransa devrimine ilham veren Jean Jacques Rousseau'nun (1711-1778) eserlerinde ortaya konmuştur. Rousseau'ya göre devlet insanın sosyal teminatını sağlamalı, nüfusun yoksul tabakasının bakımını üstlenmeli ve insanın ekonomik haklarının garantörü olmalıdır. Bu

husus Fransa'da kabul edilen "İnsan ve Vatandaş Bildirgesi" nin (1789) "İnsanın mutluluk hukukuna dair" maddesinde yer almıştır. Bildiri yazarlarının oybirliğiyle vardıkları karar, insan haklarına ihmalin toplumda mutsuzluğun, devlette ise yolsuzluğun yegane sebebi olarak kabul edilmesidir. İnsanın özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve şiddete direnmek gibi doğal ayrılmaz hakları vardır.

İngiliz düşünürü Adam Smith (1723-1790) ve Herbert Spencer'in (1820-1903) düşüncelerinin etkisi ile ABD ve Birleşik Krallık'ta yeni bir fikir - ekonomik özgürlük fikri, özel işletme anlayışının devlet müdahalesinden özgür olması fikri şekillenmeye başlamıştır. Bu bakımdan XIX. yüzyıl büyük fikirler asrıdır. Kant, Darwin, Nietzsche ve Freud'un eserlerinde insan hakları ilkelerine rast gelir. ABD Yüksek Mahkemesi Başkanı John Marshall (1775-1835) yazıyor ki, Yüksek Mahkeme Kongre ve hükümetin Anayasaya aykırı kanun ve kararlarını iptal edebilir. Böylece, John Marshall insan hakları ile devlet çıkarları arasında yüzyıllardır süren çatışmanı insan haklarının yararına çözdü. Böyle bir kararı ABD Yüksek Mahkemesi ilk kez 1875 yılında kabul etti. Demokrasi ne için gereklidir? Demokrasinin üstün özellikleri aşağıdakilerdir:

1. Temel hak ve özgürlüklere riayet etme;
2. Özel güvenlik hakkı;
3. Kendi kaderini belirleme;
4. Manevi özerklik
5. Şahsiyetin temel menfaatlerinin korunması
6. Siyasi eşitlik;

Bunların dışında modern demokrasi aşağıdakileri de öngörüyor.

7. Barışa can atma;
8. Müreffeh yaşama.

Her hangi bir olası alternatifle karşılaştırıldığında demokrasinin bir çok avantajları vardır:

1. Demokrasi acımasız tiranların hükümlerine yol vermiyor.
- XX. yüzyıldan birkaç örnek verecek olursak SSCB'de Josef Stalin'in

iktidarı döneminde milyonlarca insanların hapishanelere düşürülmesi, 20 milyon insanın hapis kamplarında helak olması, siyasi suçlamalar üzere infaz edilmesi vb. Nazi Almanyası'nda Adolf Hitler'in diktatörlüğü 10 milyonlarca insanın hapis kamplarında telef olması, 6 milyon yahudinin imhasına, ayrıca kendi rejiminin sayısız düşmanları, polonyalı, eşcinsellerin, tamamen kökünü kesmek niyetinde olduğu sosyal ve etnik grupların katliamından sorumludur.

Daha sonra Kamboçya'da Pol Pot'un despot iktidarı döneminde (1975-1979) "Kırmızı Khmerler" ülke nüfusunun 1\4'ünü imha etmişlerdir - bu kendi halkına karşı asıl soykırımı idi.

2. Demokrasi vatandaşlara sivil demokratik yapının vermediği ve asla veremeyeceği temel hak ve özgürlükleri verir.

Demokrasi - sadece devleti yönetmek yöntemi değildir. O hem de hukuk sistemidir, şöyle ki, haklar siyasi kurumların ayrılmaz parçasıdır.

3. Demokrasi vatandaşlara diğer herhangi bir siyasi sistemin verebileceğinden daha geniş dairelerde kişisel özgürlük verir.

Demokrasinin lüzumluluğuna olan güven diğer inançların dışında var olamaz. Demokratik sürece özgü olan diğer haklar gibi, düşünce ve ifade özgürlüğünün ona göre kendi bağımsız değeri vardır ki, onun sayesinde ahlaki özerklik, ahlaki değerlerin özgürlüğü ve onurlu yaşamak imkanı sağlanıyor.

4. Demokrasi insanlara kendi temel çıkarlarını savunma imkânı tanır.

Demokrasi bu özgür seçim hakkını şimdiye kadar mevcut olan siyasi sistemlerin herhangi birinden daha iyi korur. Bunu herkesten inandırıcı şekilde John Stuart Mill belirtmiştir. O yazıyor: "Biz kendi hak ve menfaatlerimizi hükümetin ve hükümeti etkileyen ve onun etkinliğini yönlendiren insanların özbaşnalığından" sadece o halde savuna biliriz ki, bu hükümetin etkinliğini tam kontrol etmiş olalım. Mill bile sonuca geliyor ki, "... tüm vatandaşların yüksek devlet hakimiyeti sisteminde yer almasına imkan verilmesinden güzel bir şey olamaz". İşte bu, demokratik yönetim demektir.

5. Sadece demokrasi insana kendi kaderini tayin özgürlüğünü, yani şahsiyetin kendisi için seçtiği yasalar üzere yaşamak imkânını gerçekleştirmek için maksimum ortam yaratıyor.

Beşer neslinin tüm temsilcileri ile tam uyum içinde yaşamak imkânsızdır, o bunun yerine biz birliğin içinde akıllı kanun ve yönetmelikler hakkında kararlar alma sürecini organize etmeye çalışabiliriz.

- Bu süreç kanunları kabul etmeden önce sizin vatandaşlarınızın bu konuda kendi fikrini söylemek imkanına sahip olmasını dikkate alır.

- Eğer uygun şartlarda herkesi ikna eden kanunların işlenip hazırlanmasına yardımcı olabilecek tartışmalar, müzakere, uzlaşma aramak ve düşünüp taşınmak imkanı verecektir.

- Oybirliği elde edilmediği takdirde (buna muhtemelen daha fazladır) en çok taraftarı olan yasa kabul edilecektir.

6. Sadece demokratik kontrol yöntemi manevi sorumluluk için geniş olanaklar sunmaktadır.

“Manevi sorumluluk taşımak” anlamına gelir, insan kendi ahlak ilkelerini, tüm seçenekleri ve onun sonuçlarını düşünür, müzakere edip kapsamlı ve gayretle öğrendikten sonra oluşmuş ve onun temelinde karar verilir.

7. Demokrasi kimliğin gelişmesi için başka herhangi alternatiften daha elverişli ortam oluşturur.

Böylece, yetişkin insan yani kendi kişiliğinin tam gelişme çağına ulaşmış insan gerek:

- Kendisini korumayı becersin;

- Öyle hareket etsin ki, başkalarından yardım ummadan kendi çıkarlarını savunabilsin;

- En etkili yolları arayıp seçmek ve her amelin mümkün sonuçlarını ölçüp biçmekle kendi hareketlerine göre rapor versin;

- Hem kişisel hak ve görevlerine, hem de başka insanların hak ve görevlerine daima dikkat etsin;

- Rastladıkları sorunları başka insanlarla birlikte açık ve özgürce müzakere etmeyi bilsin.

8. Sadece demokratik yönetim siyasi eşitliğin nispeten yüksek seviyesini sağlayabilir.

Demokrasinin üstünlüğünün başlıca nedenlerinden biri şudur ki, bu yapı sırasında vatandaşların siyasi eşitliği diğer siyasi sistemlerde olduğundan daha dolgun yansıyor.

9. Modern demokrasiler birbirleriyle savaş etmezler.

1945 - 1989 yılları arasındaki dönemde 34 uluslararası silahlı çatışma meydana geldi ve bunlardan hiçbir demokratik ülkeler arasında olmayıp. Demokratik ülkeler başka ülkelerin siyasi yaşamına müdahale ederken onların hükümetini zayıflatmaya çalışıyorlar. XX. yüzyılın başından 80'li yıllara kadar, örneğin ABD, Latin Amerika ülkelerindeki birçok askeri operasyonlarla ülkenin meşru hükümetini devirmeye yardımcı olmuştur. Hem geçmişte, hem de günümüzde görüşmeler, anlaşmalar, ittifaklar pratiği ve demokratik olmayan devletlere karşı ortak savunma sisteminin kurulması faktörleri de kararların silahlı çatışma sırasında değil, barışçıl yolla geliştirilmesi eğilimini güçlendiriyor.

10. Demokratik ülkeler daha müreffehdirler.

Maddi bolluk ve toplumun demokratik yapısı arasında ilişki yirminci yüzyılın ikinci yarısında açık şekilde ortaya çıktı. Bunu temsilci demokrasiler ve piyasa ekonomisi arasındaki ilişkilerle izah etmek mümkündür:

- Devlet kendini ülkenin ekonomisi ayarlamak işinden, neredeyse, tamamen kenarlandırıyor;

- İşçiler kendi iş yerlerini serbest değiştirebilirler;

- Özel şirketler satış pazarının genişletilmesi ve kaynaklara tasarruf edilmesi uğrunda dürüst rekabet ediyorlar;

- Tüketicinin, kendi aralarında rekabet tüketicilerin teklif ettikleri mallar ve hizmetler sırasında seçim yapma imkanını verir.

Kaynakça

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, III fəsil, Maddə 26, Bakı-2009, s. 11.

Aleksis De Tokvil, Демократия в Америке, Москва: Вест Мир. 2000.

ABŞ Demokratiyası haqqında əsas mətnlər, İqtisadi və Siyasi Araşdırmalar Mərkəzi (FAR CENTRE) Bakı-2005, s. 87-90.

Robert Dahl, Demokratiya haqqında, İqtisadi və Siyasi Araşdırmalar Mərkəzi (FAR CENTRE) Bakı-2005, s. 9-19.

Что такое демократия (Информационное Агентство Соединенных Штатов Америке) октябрь, 1991, стр. 215.217.